

Иван Вазов

Gronde Maritza teinte de sang

I

Не можеше да се опише тъгата на всички ни, когато подир многодневно пътуване по Средиземно и Червено море параходът ни изхвърли на пясъчливия арабски бряг. До тоя час мъката ми се позалисваше от другарския живот и разговори в парахода и от вида на разнообразните картини на бреговете и земите, край които ни носеше. Далекото ни назначение, с което ни изпращаха от Цариград, не ни се представяше още толкова страшно: ние носехме със себе си още свежи цариградските си впечатления и сладката скръб от раздялата с толкова мили и родни нам образи и скъпи привързаности... Но един път стъпили в Арабия, всички ни облада дълбока скръб и безпомощна безнадеждност! Скоро трябваше да бъдем пръснати из тия чужди пустини, между диви племена, разделени един от друго. Нашето заточение се почваше. Нас ни хвърляше съдбата в тоя печален предел, тъй далеко от България, в същия час, когато нейните планини и скали ехтяха от гърмотевиците на освободителната война! Тежка, ужасна раздяла! Сега вече, загубени из пясъците на Арабия, ние не щяхме да имаме даже утешение да чуваме какво става в далечната родина, да изпитваме трепета на радостните възторзи от успехите на руското оръжие. Може би и да умрехме, без да знаем да поздравим България със свободата! Да, хиляди българи досега са били пращани в изгнание в дълбочините на Азия, но не вярвам друго изгнание да е било по-тежко и по-мъчително, отколкото нашето!

II

Изгнание! А ние не бяхме изгнаници! Ние бяхме доктори, възпитаници на медицинското училище в Цариград, които султанът в тоя момент назначаваше на длъжност при разни войскове части в Емен. Нас нарочно ни отдалечаваха там, не толкова в интереса на санитарното дело, колкото да ни отнемат възможността да побегнем в отечеството си. А то разгръщаше обятия и просеше силата, знанията, труда и кръвта на всичките си синове... Неколцина от нас бяха успели вече да се изгърват и да отидат в България. Колко бяха щастливи те! А ние бяхме на другия край на света от нея, парясани в чужди нам народ, употребени на чужди интереси, дето никого не интересуваха нашите чувства и пламенни копнения, мъки и нашият живот, нашата смърт!

III

Пристанището, на което излязохме, беше Худайда. Тук останаха троицата ми другари, а мене пратиха навътре, за Хаче.

Хаче е арабски градец сред пустинята, до една гола планина и в близко съседство с непокорните арабски племена, вечно воюващи с турските войски. Стигнахме дотам за десет деня, на камили; все през безводни, пусти, камънливи, баирести места; никъде шумица и зеленинка! Денем – нетърпима адска горещина – аз бях под тропика! Нощем – студ, от който цял зъзнях в палатката си. Заран, като ставах, виждах някои голи ридове побелели като от сняг, а то беше слана! Подир малко – пак ужасните жеги. Много пъти щях да падна от камилата си, на която от люшкането ми прилошаваше, като че ме хваща море – и колко пъти да умра от слънчев удар!...

И цели дни горещини, камъняк, пясък – нищо друго. И тоя проклет от бога край се нарича още „Честита Арабия“! Ех, де беше сега моята България с нейните кристални води, зелени долини и планини! Де беше тя? Аз не смеех да си помисля!

IV

Едно голямо, неочидано щастие ме очакваше в Хаче: аз намерих един колега съотечественик – доктор Н. Каранов, запратен там и забравен без никакво известие какво става в България, без надежда да я види пак. Той пръв ме намери в моята квартира, назова се и без повече думи хвърли се на врата ми и в такова положение няколко секунди плака и хълца.

– Казвай, казвай, брате, сега! – изговори той с бузи, залени със сълзи, които продължаваха да шуртят и да го задушват. Аз няма да забравя това лице, бледно, развълнувано, по което се кръстосаха като разигра ни от вихър облаци по небето смесени чувства от възторг и скръб, от радост детинска, от мъки, дълго време потаени и внезапно бухнали, и болезнено патриотическо възхищение, когато му разказвах новините от войната, които знаех до часа на тръгването си от Цариград.

Моят възторжен приятел имаше-нямаше двайсет и осем години; но трудовият живот, климатът и скръбта бяха застарили лицето му, кръгло и приятно, почерняло от тропическото слънце, осветлено с огъня на блестящ поглед, но с печата на тъгата... Черна къдрава коса и черна гъста брада, подстригана по турски и тук-там вече посребрели, съставяха красиво кръжило на тая толкова симпатична физиономия. Той беше по чин по-висок от мене, защото бе почнал по-рано служебното си поприще. Аз го обикнах като брат.

V

Бедният Каранов! Положението му беше много по-тежко от моето, много тежко. Той беше тикнат тука в истинско заточение. Той беше изслужил срока си в Херцеговина, но пак го пратили на служба в Емен, в наказание за прикриването в Цариград и препращането бежанци от Панагюрското въстание... Осемнайсет месеца вече, откак го лутаха из разни краища на областта по болници и отряди. На многократните му молби да го вадят от тоя убийствен климат ответ няма. Не стигаше мъката от неизвестността на срока на възвръщането му в България – уви, той не вярваше в това вече, – ами още – той теглеше от преследването на таборния командир. Въодушевен от една непримирима омраза, на която Каранов не отгатваше причините, командирът безпощадно го гонеше навсякъде и във всичко, не изпущаше никой предлог да го нагруби пред другите и никой случай – да направи донос против него пред ония, които разполагаха със съдбата на Каранова. Тоя свиреп турчин тровеше живота му и правеше пребиваването му тук нетърпимо и още по-нескончаемо! Многожди Каранов бе помислил за избягване, дори и с риск на живота си, но избягването беше невъзможно в тази местност, отдалечена от пристанище и винаги поставена във военно положение; а сега, когато в България гърмеше войната, носталгията му порасте до нетърпимост.

Той се топеше и чезнеше.

– Не, тука, тука ще си умра аз, братко мой – казваше ми той с въздишка много пъти; после прибавяше още по-унило: – Та това не ми е много страшно... но без да видя свободна България, без да я видя никога, боже мой!

Най-често той изказваше жажда да чуе българския марш, на който аз в Цариград не бях можал да чуя ни думите, ни мотива. Това ми невежество го отчайваше. Той знаеше даже повече от мене за тоя нов национален марш от един френски вестник, случайно и за минута попаднал в ръцете му преди шест месеца.

– Маршът – казваше той – се захваща с думите: Gronde Maritza teinte de sang¹. Нашите опълченци с тоя марш са се хвърляли в боя и умирали. Страшни думи, брате мой! Gronde Maritza teinte de sang! – Гърми Марица, вапсана с кръв – превеждаше той буквално; – чувствуваш ли какво страшно нещо има в тия думи? Това е кръвав марш, само такъв

1. „Шуми Марица, оплискана в кръви“ (фр.)

марш прилича на България... Да го чуя веднаж, па да умра тогава... А топовете гърмят сега и люлеят Балкана... Боже, защо не сме там да видим как се освобождава България! „Как се освобождава България“ – чуеш ли, разбираш ли в душата си всичкото страшно вълшебство на тия думи? И ние не ще вземем участие в това велико дело! Няма да го видим! А? Страшно положение!

После той станеше, заходеше трескав по тераската на еврейската къща, дето живееше, от която се отваряше вид на безконечното жълтеникаво поле, което развълнувано отиваше до самия хоризонт, и запяваше на мотива на някоя френска шансонетка, но с твърде войнствена интонация:

Gronde Maritza teinte de sang.
Gronde Maritza teinte de sang.
Gronde Maritza teinte de sang.
De sang, de sang, de sang...

Какъв огън блещеше в очите му. Той хвърляше в арабското небе тия гръмливи звукове, които то не разбираше, па се спираше внезапно и впиваше очи в голата планина на хоризонта на север и се ослушваше, като да получи през нея отзив от гръмливия ек на марша и на войната в България...

– Ах, да чуя веднаж българския марш, па тогава да умра! – викаше той.

VI

Постоянно заети и вълнувани от тия разговори, образът на отечеството не ни оставяше. То беше нашият трети, невидим другар. Но това още повече разгаряше копнеенето ни за него, дущите ни се терзаеха от безполезна мъка. Ни едно известие за войната не бе дошло до ушите ни от деня, в който пристигнах в Хаче, сиреч в началото на септември. А сега беше краят на ноември. Нашите другари в Худайда бяха по-благополучни: пристанището ги свързваше, макар и рядко, с Европа, а ние тук бяхме като на други свят. Истина, таборният командир се сношаваше със Сана, резиденцията на мютесарифлика, посредством керваните, но как можем да питаме? Как смеехме да покажем интерес за войната, когато нашата българска народност и така раздражаваше подозрителния фанатизъм на турците! Мъчехме се само по лицата им дебнешком да уловим какво-годе нещо; във всяко тяхно изражение искахме да отгатнем, прочитахме някоя перипетия на войната; ясни ли бяха тия лица, нашите се покриваха със смъртни облаци, угрижени ли ни се видеха, в нашите души кипваше луда ярост, без да имаме сигурни основания за нея. Това постоянно шпионуване ни направи доста добри физиономисти – предчувствието на сърцето ни допълваше наблюденията на окото. В първите дни на декември по стреснатото шушукане, по смущението, по необикновената оклюхналост на офицерите заключихме, че Плевен ще е паднал! И така излезе по-после; новината бе употребила десет дена (Плевен падна на 28 ноември), доде да пристигне от Вит до тая арабска пустиня! Но радостта ни не искаше да признае никакви съмнения, ни граници... Помня как цяла нощ престояхме будни с Каранова, как той беше в един вид полуда и често скачаше из стаята и пееше своята „Gronde Maritza teinte de sang, de sang, de sang, de sang.“ Той само с напева на тоя стих облекчаваше сърцето си от приливите на скръбта или възторга...

VII

Но аз бях принуден временно да се лиша от моя другар. Назначиха ме при един отряд в поход против едни арабски племена, заселени на север от Хаче. Тия племена са твърде воинствени и се подчиняват на свои шехове. Някои от тях, ако и да са подчинени на Турция, не плащат никакъв данък: напротив, доскоро турците го плащаха на техните шехове. Когато турците се покажеха неточни, арабите, предвождани от свой махдия (пророк) и въоръжени с фитилеви пушки и с маждраци, обявяваха война на турските войски и воюваха по много месеци с тях... И сега беше такъв случаят. Турците надвиха, но с големи загуби. Ротата, в която се числях и аз, като се намираше в една кула, превзета от арабите, биде хвърлена от тях на въздуха. Всички, с ротния командир, станаха на късове. Оцелях само аз, защото в това време бях пратен два часа далеч от лагера, да управлявам една военна болница. И под нея арабите туриха барут, но успяха само част от нея да разрушат. Подир толкова прекеждия, изтеглени за една чужда кауза, аз най-последно, след тримесечно отсъствие, завърнах се съсипан в Хаче.

VIII

Първата ми мисъл беше да тичам при Каранова, да питам за каква-годе новинка. Аз бях ожаднял да чуя нещичко за България. Току-що излязох из вратнята си, срещна ме полуголият арапин, слугата му. Бързо ме поздрави с темена, като загърна пешимала си около тялото.

– Добре дошел, юзбаши!

– Къде? Какво прави колагасъ?

Той ме погледна сепнато.

– Ела да го видиш, юзбаши, досега двайсет пъти дохождах да видя дали си дошел – отговори арапинът тъжно.

– Болен да не е?

– Много болен... зле болен!

Аз тичешката тръгнах към дома на Каранова. Намерих го на леглото. Не му продумах нищо. Той беше унесен. Джемал ефенди, един от таборните доктори, и една стара, сгърчена черна бабичка, бедуинка, стояха там. Докторът ме приближи, поздрави ме тихо и ми прошепуна:

– Не го бива...

На моите бързи запитвания той отговори, че другарят ми като да лежи от остър тифус, но с други усложнения. Не може добре да си обясни болестта... Мисли, че тя има повече психически причини... Положението му е критическо... От пет деня нищо не е вкусил. Повече бълнува и пита за мене. Но това се случва все по-рядко. Преди малко се бил пак поокопитил и ме викал; но ето го сега пак без сваят и като мъртъв. Температурата му е неимоверно висока и докторът предвижда скоро края му.

– Да – прибави той, – вика още и някоя Марица... Коя е, някоя българка... види се?

Аз се сетих.

– Да, сестра негова – отговорих тихо.

В това време болният замърда и забълнува. Докторът ми кимна да слушам. Каранов с отворени очи, дълбоко хлътнали в орбитите и впити в пространството, бълбеше нещо несвастно със своите устни, бледи, сухи и безкръвни, както и лицето му, сега твърде изпито, с изострени форми, с маската на страданията и смъртта. Внезапно Каранов си повдигна главата на възглавницата, за да може по-свободно да диша, и като свали страшно светещите си очи към прозорчето, пробито в стената, обкичена

с фотографически портрети, завика високо:

– Gronde Maritza teinte de sang, да, право, право! Ура! Gronde Maritza teinte de sang! Gronde Maritza, Maritza!...

Прозорецът гледаше на север.

– Клетият, клетият момък – шушнеше състрадателно Джемал бей, като хвърляше поглед на портретите, в които имаше и женски. Той от цялата фраза схващаше само „Марица“.

IX

Аз не оставих нещастния си приятел нито един час вече от свободните, които ми оставяше службата. Неговите мъчителни бълнувания, пресичани само с мигновени проблески на полусъзнание, се продължиха във форма на агония още три дена... Аз му затворих очите. Бедният Каранов, той нито един път не можа да ме познае вече, нито успях да заговоря с него, нито да чуя името си... той беше забравил окръжавания свят, в неговото хаотически размътено въображение всичко се беше смесило и забъркало и всред потока неразбрани, безумни и безвестни приказки и виканета, които изскачаха смътно из запалените му гърди, само една целна, ясна и дълбокопотресаеща фраза аз можах да чуя:

– Gronde Maritza teinte de sang!

Ах, той умря, без да чуе българския марш!

София, 1890

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5011>]